

Finansdepartementet

Uppdrag att utreda möjligheterna till att betala med kontanter och tillgången till kontanter

Sammanfattning av uppdraget

En sakkunnig person (i det följande utredaren) ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på insatser som kan stödja privatpersoners, företags och föreningars möjligheter att betala med kontanter där dessa bedöms ha en särskild roll som betalmedel, samt stödja tillgång till kontanttjänster.

Syftet med uppdraget är att utreda möjligheter till att skapa förutsättningar för att fortsatt kunna göra kontantbetalningar i synnerhet när det gäller livsnödvändiga varor så som exempelvis dagligvaror och drivmedel. Utvecklingen mot en mer digital betalningsmarknad ger upphov till problem för personer som av olika skäl inte har möjlighet att använda digitala betalningsmedel. Det är därför angeläget att säkerställa att vissa grupper inte stängs ute och får svårt att göra betalningar.

Mot denna bakgrund ska utredaren

- belysa de nuvarande möjligheterna till att betala med kontanter för livsnödvändiga varor och tillgången till kontanttjänster i städer, tätorter samt i gles- och landsbygder,
- analysera effekterna av redan genomförda lagstiftningsåtgärder inom kontantområdet och hur de samverkar med den tekniska utvecklingen och förändrade betalmönster,
- kartlägga vilka tjänster och produkter och geografiska områden där kontanter spelar en särskild roll, inbegripet vid fredstida krissituationer, höjd beredskap och ytterst krig,

- vid behov överväga åtgärder för att stärka möjligheten till kontantbetalning och -hantering avseende livsnödvändiga varor (bland annat dagligvaror och drivmedel),
- vid behov lämna nödvändiga författningsförslag eller förslag till andra åtgärder.

Utredaren ska påbörja uppdraget den 1 februari 2024. Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2024.

Bakgrund

Betalningsmarknaden i Sverige har digitaliserats i snabb takt. Medan nya sätt att betala digitalt introducerats har kontantanvändningen liksom tillgången till kontanttjänster minskat. Digitaliseringen av betalningsmarknaden följer digitaliseringen i samhället i stort. I jämförelse med flera andra länder har Sverige kommit långt i den digitala utvecklingen. Samtidigt som digitaliseringen av betalningsmarknaden gjort det lättare för många att få tillgång till betaltjänster möter ett stort antal personer olika hinder som gör att de inte kan få tillgång till eller använda dessa tjänster i samma utsträckning som andra.

Regeringens mål är att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser (jfr prop. 2006/07:55). Det är viktigt att konsumenter, företag och föreningar i hela landet har tillgång till en effektiv och säker kontanthantering oavsett var i landet de bor eller är verksamma. Regeringen och riksdagen har de senaste åren vidtagit flera åtgärder för att säkerställa tillgången till kontanter och nödvändiga tjänster kopplade till dessa. Bl.a. finns numera ett krav på de största bankerna i landet att tillhandahålla kontanttjänster med en viss geografisk spridning och Riksbanken har fått tydliggjorda och utökade krav på sig att ha kontantdepåer.

Kontantanvändningen i Sverige minskar dock fortsatt och fler och fler näringsidkare har upphört med att acceptera kontanta betalningar.

Uppdraget

Utvecklingen mot en mer digital betalningsmarknad blir problematisk för personer som av olika skäl inte har möjlighet att eller vill använda digitala betalningssätt. Det är också utifrån ett beredskapsperspektiv viktigt att inte göra sig beroende av enskilda betalningsalternativ exempelvis sådana som

kräver tillgång till elektricitet och datakommunikation. Detta gäller särskilt i förhållande till möjligheten för allmänheten att kunna betala för s.k. livsnödvändiga varor, exempelvis dagligvaror och drivmedel. En relaterad fråga – om kontantplikt för läkemedel – har redan behandlats i Betalningsutredningens slutbetänkande Staten och betalningarna och den rekommendation som lämnas (SOU2023:16).

Banker är, som ovan nämnts, skyldiga att tillhandahålla platser för kontantuttag och dagskasseinsättning i betryggande utsträckning i hela landet. Denna reglering skapar en grundläggande infrastruktur som ger tillgång till kontanter för de privatpersoner, företag och föreningar som vill använda detta betalmedel. Länsstyrelserna ansvarar för att bevaka tillgången till grundläggande betaltjänster där tillgången till kontanter ingår och kan med stöd av Post- och telestyrelsen sätta in åtgärder vid brister. Det finns emellertid också skäl att se över möjligheten att göra kontanta betalningar för livsnödvändiga varor, inte minst av inkluderings- och beredskapsskäl. Det är viktigt att möjligheten att betala kontant för livsnödvändiga varor finns kvar, särskilt för personer som av olika skäl inte har möjlighet – att använda digitala betalningssätt. Detta gäller i såväl tider av normalläge som i fredstida krissituationer eller vid höjd beredskap och ytterst krig.

En utgångspunkt är att kartlägga i vilken utsträckning som kontanter accepteras som betalning för livsnödvändiga varor idag. Enligt statistik från branschföreningen Svensk Handel var det 2022 en mycket hög andel (över 90 procent) av de dagligvaruhandlare som är medlemmar i Svensk Handel som tog emot kontanter. Antalet handlare som förväntar sig att upphöra med att acceptera detta betalmedel har dessutom minskat enligt samma branschförening. Enligt underlag från Tillväxtverket som redovisas i slutbetänkandet i den s.k. Betalningsutredningen är också kontantacceptansen mycket hög i mindre butiker i mindre tätorter och i gles landsbygd, bland handlare som ingår i någon av de stora livsmedelskedjorna.

Det är emellertid angeläget att noga följa utvecklingen vad gäller kontantanvändningen, tillgången till kontanttjänster och kontantinfrastrukturen. Vidare behöver det analyseras vilken effekt den lagstiftning som ålägger bankerna ett ansvar att tillhandahålla kontanttjänster i hela landet med viss geografisk spridning har haft och hur den regleringen samverkar med den tekniska utvecklingen och förändrade betalningsmönster.

Mot den bakgrunden ska utredaren

- belysa de nuvarande möjligheterna till att betala med kontanter för livsnödvändiga varor och tillgången till kontanttjänster i städer, tätorter samt i gles- och landsbygder,
- analysera effekterna av redan genomförda lagstiftningsåtgärder inom kontantområdet och hur de samverkar med den tekniska utvecklingen och förändrade betalmönster,
- kartlägga vilka tjänster och produkter och geografiska områden där kontanter spelar en särskild roll, inbegripet vid fredstida krissituationer, höjd beredskap och ytterst krig,
- vid behov överväga åtgärder för att stärka möjligheten till kontantbetalning och -hantering avseende livsnödvändiga varor (bland annat dagligvaror och drivmedel),
- vid behov lämna nödvändiga författningsförslag eller förslag till andra åtgärder.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska beräkna förslagets ekonomiska konsekvenser och analysera konsekvenser i övrigt för företag och det allmänna, såsom exempelvis arbetet med att motverka penningtvätt och finansiering av terrorism. Om förslag som lämnas innebär offentligfinansiella kostnader ska förslag till finansiering lämnas. Utredaren ska även i övrigt tillämpa riktlinjerna i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska påbörja uppdraget den 1 februari 2024. Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2024. Till utredaren ska knytas en referensgrupp med representanter från berörda myndigheter och intresseorganisationer.

Under genomförandet av uppdraget ska utredaren i den utsträckning som bedöms lämpligt, ha dialog med och inhämta upplysningar från relevanta myndigheter och organisationer så som Betalningsrådet, Finansinspektionen, Länsstyrelserna, Post- och Telestyrelsen (PTS), Riksbanken, Tillväxtverket, samt självreglerande organ och intresseorganisationer.